

УДК 339.543.622

*Харкова Л. О., аспірант кафедри світового господарства
і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

СУЧАСНІ ПОГЛИБЛЕНІ ТА РОЗШИРЕНІ МИТНІ СОЮЗИ

Міжнародна торгівля в останнє десятиліття відзначається більшим рівнем відкритості та меншим рівнем дискримінації. Це підтверджується зростанням кількості регіональних торговельних угод, а також змінами у їх характері. Сучасні механізми регіональних торговельних угод передбачають реципроникність та регуляторну конвергенцію країн-учасниць. Митний союз є однією з основних форм економічної інтеграції. Лібералізація відносин між країнами в митному союзі виходить за рамки контролю над рухом товарів та спільної торговельної політики по відношенню до третіх країн. В результаті з'являється новий феномен – поглиблені та розширені митні союзи.

Ключові слова: митний союз, поглиблений митний союз, розширений митний союз, регіональні торговельні угруповання, міжнародна торгівля.

Табл. 2. Літ. 15.

*Харькова Л. А., аспирант кафедры мирового хозяйства
и международных экономических отношений Института международных
отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко*

СОВРЕМЕННЫЕ УГЛУБЛЕННЫЕ И РАСШИРЕННЫЕ ТАМОЖЕННЫЕ СОЮЗЫ

Международная торговля в последнее десятилетие отличается большим уровнем открытости и меньшим уровнем дискриминации. Это подтверждается ростом количества региональных торговых соглашений, а также изменениями их характера. Современные механизмы региональных торговых соглашений предусматривают реципроникность и регуляторную конвергенцию стран-участниц. Таможенный союз является одной из основных форм экономической интеграции. Либерализация отношений между странами в таможенном союзе выходит за рамки контроля над движением товаров и общей торговой политики по отношению к третьим странам. В результате появляется новый феномен – расширенные и углубленные таможенные союзы.

Ключевые слова: таможенный союз, углубленный таможенный союз, расширенный таможенный союз, региональные торговые объединения, международная торговля.

*Kharkova L., PhD student of the Department of World Economy
and International Economic Relations of the Institute of International Relations
of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

MODERN DEEP AND COMPREHENSIVE CUSTOMS UNIONS

International trade in the last decade is more open and less discriminative. It is confirmed by increase of quantity of regional trade agreements as well as changes in their character. Modern mechanisms of regional trade agreements provide reciprocity and regulatory convergence of member's countries. Customs union is one of the main forms of economic integration. Liberalization of relations between countries in customs unions goes beyond control over products movement and common trade policy concerning third countries. The new phenomenon appears as a result– deep and comprehensive customs unions.

Keywords: customs union, deep customs union, comprehensive customs union, regional trade agreements, international trade.

Постановка питання. Міжнародна торгівля в останнє десятиліття набула комплексного характеру та відзначається більшим рівнем відкритості та меншим рівнем дискримінації. Це, зокрема, відображає тенденція до зростання кількості інтеграційних угруповань, однією з форм яких є митний союз. Сучасні регіональні торговельні угоди є всеосяжними і стосуються не лише скасування торговельних бар'єрів, а також і питань відкриття ринків у інших сферах. У науковій літературі часто розглядаються випадки поширених або поглиблених зон вільної торгівлі. В той же час, сучасні митні союзи також існують у комплексних формах. Отже, з'являється необхідність дослідження сучасних розширених та поглиблених митних союзів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розширення характеру та поглиблення сфери регіональних торговельних угод є достатньо дослідженим у сучасній науковій літературі. Серед авторів, які займалися дослідженням поглиблення сфери дії та розширення характеру зон вільної торгівлі, варто виокремити Дж. Орефіса, Н. Рока, Н. Бірдсела, Р. З. Лоренса, С. Л. Баєра, Дж. Бергстранда, К. Багвела, Р. Штайгера, О. Шниркова, І. Бураковського, В. Сіденко та ін. Ці автори у своїх публікаціях здебільшого описують сфери спільного регулювання зони вільної торгівлі та механізми, за допомогою яких відбувається таке регулювання, а також наслідки розширення характеру та поглиблення сфери дії зони вільної торгівлі для країн-учасниць зон вільної торгівлі.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. У науковій літературі не описується поняття розширених та поглиблених митних союзів, як однієї з форм інтеграції. Однак розвиток сучасної світової економіки передбачає існування сучасних митних союзів саме у такій формі. Отже проблематика появи феномену розширених та поглиблених митних союзів вимагає суттєвого аналізу та розробки, що і задекларовано як **мета дослідження**.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна торгівля в останнє десятиліття набула комплексного характеру та відзначається більшим рівнем відкритості та меншим рівнем дискримінації. Водночас варто відзначити тенденції у змінах регіональних торговельних угруповань, наслідком яких є реципроникність економік країн-учасниць. До останніх, крім уже зазначеної тенденції до зростання кількості регіональних торговельних угруповань, можна віднести укладення міжрегіональних торговельних угод (наприклад, угоди між країнами ЄС та країнами Латинської Америки, ЄС та США, країнами Перської Затоки та ін.), поєднання в деяких інтеграційних угрупованнях елементів різних етапів інтеграції, зміни механізмів участі країн у декількох регіональних торговельних угрупованнях одночасно, вплив політичної асиметрії країн-учасниць регіонального торговельного угруповання на визначення принципів положень функціонування такого угруповання, а також відсутність позитивних торговельних ефектів після створення угруповання [15]. Ще однією тенденцією є укладення всередині вже існуючої регіональної торговельної угоди окремих двосторонніх угод між країнами-учасницями, внаслідок чого всередині угруповання виникає ускладнений режим регулювання торгівлі. Критики вважають, що такі угоди, які укладаються всередині регіональної угоди, призводять до ускладнення міжнародної торгівлі та підривають недискримінаційні принципи СОТ. Водночас такі угоди можуть розглядатись і як посилення до майбутніх змін у багатосторонніх правилах торгівлі.

Окремо, на думку автора, варто зважити на тенденцію до поглиблення характеру та розширення сфери дії регіональних торговельних угод. Сучасні регіональні торговельні угоди набувають комплексного характеру, є всеосяжними й стосуються не лише скасування торговельних бар'єрів, а також і питань відкриття ринків у сфері торгівлі послугами, у інвестиційній сфері, сфер конкурентної політики, торговельної взаємодопомоги, державних закупівель, інтелектуальної власності, електронної комерції, гармонізації стандартів та, у деяких випадках, сфер праці та захисту навколишнього середовища. У науковій літературі часто розглядаються випадки поширених або поглиблених зон вільної торгівлі. Класична зона вільної торгівлі, будучи одним із найнижчих ступенів інтеграції країн, передбачає лише поступове скасування митних зборів і податків, а також кількісних обмежень у взаємній торгівлі. Водночас

країни-учасниці залишають за собою право обирати режим торгівлі по відношенню до третіх країн. Однак, нерідко серед країн, які утворюють зони вільної торгівлі, є такі, що вважають зону вільної торгівлі лише етапом та насправді через низку причин прагнуть до більш глибокої інтеграції, або такі, що через низку політичних причин не бажають обмежувати відносини лише аспектом лібералізації торгівлі товарами. З метою досягнення необхідного для країн рівня інтеграції використовується механізм поглибленої зони вільної торгівлі. Сфери регулювання у поглиблених зонах вільної торгівлі (COT+), а також нові сфери регулювання у сучасних зонах вільної торгівлі (COT-X) наведені у таблиці 1.

Регуляторна конвергенція сучасних митних союзів також виходить за рамки контролю над рухом товарів та спільної торговельної політики щодо третіх країн. Так, до сфер регулювання в митних союзах в останні роки можна віднести конкурентну політику, інтелектуальну власність, інвестиційні заходи, енергетичну політику, санітарні та фітосанітарні заходи, захист довкілля, трудові та міграційні відносини, відмивання грошей, боротьбу з тероризмом та інші сфери, які зазвичай відносять до більш високих рівнів інтеграції.

Таблиця 1

Сфери регулювання у поглиблених зонах вільної торгівлі

Сфери COT +	Сфери поза регулюванням COT-X	
Преференції для промислових товарів	Антикорупційні заходи	Захист здоров'я
Преференції для сільськогосподарських товарів	Конкурентна політика	Права людини
Митне регулювання	Захист довкілля	Незаконна імміграція
Експортне мито	Інтелектуальна власність	Незаконне використання наркотиків
Санітарні та фітосанітарні заходи	Інвестиційні заходи	Співробітництво у сфері промисловості
Державні торговельні підприємства	Регулювання ринку праці	Інформаційне суспільство
Технічні бар'єри торгівлі	Рух капіталу	Видобувна промисловість
Компенсаційні заходи	Захист споживача	Відмивання грошей
Антидемпінгове регулювання	Захист даних	Ядерна безпека
Державна допомога	Сільське господарство	Політичний діалог
Державні закупівлі	Зближення законодавства	Державне управління
Інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею (ТРИМ)	Аудіовізуальні продукти	Регіональне співробітництво
Торгівля послугами (ГАТС)	Громадянський захист	Дослідження та технології
Торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС)	Інноваційна політика	Малі та середні підприємства
	Співробітництво у сфері культури	Соціальні аспекти
	Діалог з економічної політики	Статистика
	Освіта і професійна підготовка	Оподаткування
	Енергетична політика	Боротьба з тероризмом
	Фінансова допомога	Віза та притулок

Джерело: [15].

Яскравим прикладом розширення сфери регулювання в митному союзі є Митний союз Росії, Білорусі та Казахстану. Так, у спільному регулюванні країн-учасниць цього Митного союзу гtht.edf.nm такі сфери, як:

- конкурентна політика (Угода країн-учасниць про єдине митно-тарифне регулювання від 25 січня 2008 року);
- санітарна та фітосанітарна сфери (Угоди митного союзу із санітарних та фітосанітарних заходів від 11 грудня 2009 року);
- відмивання грошей та боротьба з тероризмом (Угода про протидію легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму при переміщенні готівкових грошових коштів та (або) грошових інструментів через митний кордон митного союзу від 19 грудня 2011 року);
- інтелектуальна власність (Угода з єдиних принципів регулювання у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності від 9 грудня 2010 року);
- трудові та міграційні відносини (Угода про співпрацю країн-учасниць із протидії нелегальній трудовій міграції з третіх країн від 19 листопада 2010 року) [5].

Крім того, 2 лютого 2012 року набув чинності договір між Росією, Білоруссю та Казахстаном щодо створення єдиного постійно діючого органу регулювання Митного союзу з наднаціональними повноваженнями – Євразійської економічної комісії [5]. Відповідно до положень цього договору Євразійська економічна комісія має повноваження щодо здійснення діяльності у наступних сферах: митно-тарифне та нетарифне регулювання; митне адміністрування; технічне регулювання; санітарні, ветеринарні та фітосанітарні сфери; захування та розподіл імпортих мит; встановлення торговельних режимів по відношенню до третіх країн; статистика зовнішньої взаємної торгівлі; макроекономічна політика; конкурентна політика; промислове та сільськогосподарське субсидування; енергетична політика; природні монополії; державні закупівлі; взаємна торгівля послугами та інвестиції; транспорт та перевезення; валютна політика; охорона та захист результатів інтелектуальної діяльності та засобів індивідуалізації товарів та послуг; трудова міграція; фінансові ринки та інші сфери.

З наведеного вище переліку сфер регулювання Євразійської економічної комісії чітко видно, що Митний союз Росії, Білорусі та Казахстану значно виходить за рамки класичного визначення митного союзу і є розширеним та поглибленим. Розширення та поглиблення механізмів регулювання та сфер дії має місце і у випадку інших чинних митних союзів (табл. 2).

Так, наприклад, взаємне регулювання інвестиційної сфери має місце у Економічному співтоваристві країн Східної та Південної Африки (КОМЕСА), в рамках якого укладена Угода про створення спільної інвестиційної зони КОМЕСА. Ця зона регулюється Регіональним інвестиційним комітетом КОМЕСА і є інструментом для збільшення інвестиційних потоків в рамках країн-учасниць [3].

Спільне регулювання інвестиційної сфери передбачено також Модельним кодексом інвестування Східноафриканського співтовариства та двома документами в рамках Андського співтовариства: Стратегія розвитку інвестицій Андського співтовариства та Рішення Комісії Андського співтовариства №291 «Спільний інвестиційний режим» [1]. Економічним співтовариством країн Західної Африки з метою регулювання сфери інвестицій створено Банк країн-учасниць з інвестицій та розвитку [2].

Крім інвестиційної сфери, сучасні митні союзи застосовують спільне регулювання в енергетичній, соціальній, фінансовій, трудовій та міграційній сферах, а також у сферах сільськогосподарства, природних ресурсів, інфраструктури, інтелектуальної власності, конкуренції, промислового виробництва, кліматичних змін, попередження катастроф та допомоги у разі їх настання, регулювання наркотрафіку та ін. Детально дані про спільні сфери регулювання сучасних митних союзів наведені у таблиці 2.

Сучасні митні союзи також відзначаються поглибленням повноважень, тобто створенням наднаціональних органів та інституцій, до повноважень яких належать питання, що виходять за рамки суто скасування торговельних бар'єрів. Крім уже розглянутих наднаціональних ор-

ганів, створених у Митному союзу Росії, Білорусі та Казахстану, такі органи вже створені й у інших митних союзах.

Таблиця 2

Сфери спільного регулювання в сучасних митних союзах

Сфери	Андське спі- втовар.	КАРІКОМ	ЦАСР	КОМЕСА	САС	ЄС	ЕКОВАС	ЄврАзЄс	РСАДПЗ	ПАМС	МЕРКОСУР
Інвестиційна	+	+		+	+	+	+	+			
Енергетична	+	+		+	+	+	+	+	+		
Сільське господарство	+	+		+		+		+		+	+
Конкуренція	+	+		+		+		+		+	+
Трудова міграція та міграційна політика	+					+		+			+
Захист навколишнього середо- вища	+				+		+				
Зміни кліматичних умов			+	+							
Соціальна політика			+	+		+	+				
Інтелектуальна власність	+					+		+			+
Протидія наркотрафіку	+										
Регулювання діяльності малого та середнього бізнесу	+			+						+	+
Попередження катастроф та до- помога у разі їх настання	+	+									
Питання миру та безпеки	+										
Телекомунікації	+					+		+			
Санітарні та фітосанітарні стан- дарты						+		+			
Відмивання грошей та тероризм						+		+			

Джерело: Складено автором [1–9;11].

Для прикладу розглянемо Східноафриканське співтовариство. До структури органів цього митного союзу належать Саміт членів урядів країн-учасниць САС та Рада Міністрів країн-учасниць САС. Рішення цих органів є обов'язковими для виконання в рамках митного союзу. Крім того, повноваження щодо прийняття рішень у різних сферах належать секторальним радам, які функціонують при Раді Міністрів країн-учасниць САС. Рішення таких секторальних рад є також обов'язковим для виконання країн-учасниць САС. У рамках САС функціонують наступні секторальні ради: (1) Секторальна рада з транспорту, комунікацій та метеорології; (2) Секторальна рада з торгівлі, промисловості, фінансів та інвестицій; (3) Секторальна рада з сільського господарства та захисту продуктів харчування; (4) Секторальна рада з освіти, науки, технологій, культури та спорту; (5) Секторальна рада з енергетики; (6) Секторальна рада з туризму та управління дикою природою; (7) Секторальна рада зі здоров'я; (8) Секторальна рада з правових питань; (9) Секторальна рада з питань розвитку та співробітництва східноафриканського співтовариства; (10) Секторальна рада з питань безпеки в країнах-учасницях; (11) Секторальна рада з питань безпеки в країнах-учасницях; (12) Секторальна рада з питань зовнішньої політики; (13) Секторальна рада з питань монетарного союзу; (14) Секторальна рада з питань захисту навколишнього середовища та природних ресурсів; (15) Секторальна рада з фінансових та економічних справ.

Поглиблення митного союзу має місце і в Андському співтоваристві. Головним органом цього митного союзу є Рада президентів країн-учасниць Андського співтовариства. У той же час, в рамках митного союзу діє Андська рада з питань зовнішніх відносин та Комісія Андського співтовариства. До повноважень останньої є прийняття рішень в інвестиційній та енергетичній сферах, у сфері сільського господарства, конкуренції, трудової міграції та міграційної політики щодо захисту навколишнього середовища, прав інтелектуальної власності, регулювання наркотрафіку, регулювання діяльності малого та середнього бізнесу, попередження катастроф, питань безпеки та миру, телекомунікацій тощо. Рішення вищезазначених органів Андського співтовариства є обов'язковими до виконання в країнах-учасницях митного союзу [1].

Схожа структура має місце у Спільному ринку країн Південної Америки. У цьому митному союзі існують два основні органи, а саме Рада спільного ринку та Група спільного ринку. Рішення цих органів є обов'язковими для виконання та приймаються за поданням спеціальних комісій. Крім того, в рамках митного союзу також діє Комісія з торгівлі МЕРКОСУР та Адміністративний секретаріат. Рішення цих органів також є обов'язковими [11].

Іншим прикладом форми розширення митних союзів є Карибське співтовариство та Економічне співтовариство країн Західної Африки. Ці митні союзи мають основні органи (Рада представників урядів країн-учасниць КАРІКОМ та Рада Міністрів КАРІКОМ – для Карибського співтовариства та Комісія ЕКОВАС і Рада представників урядів країн-учасниць ЕКОВАС – для Економічного співтовариства країн Західної Африки). Рішення цих органів є обов'язковими для виконання в країнах-учасницях митних союзів і формуються на основі пропозицій комітетів, що функціонують при цих органах. Для КАРІКОМ такими комітетами є: (1) Рада з фінансів та планування; (2) Рада з торгівлі та економічного розвитку; (3) Рада із зовнішніх відносин; (4) Рада з питань соціального розвитку та (5) Рада міністрів з питань наднаціональної безпеки. Для ЕКОВАС такими комітетами є (1) Організація зі здоров'я Західної Африки; (2) Грошово-кредитна організація Західної Африки; (3) Центр ЕКОВАС з молоді та спорту; (4) Центр ЕКОВАС з гендерного розвитку; (5) Координаційний центр водних ресурсів; (6) Група ЕКОВАС у справах протидії відмиванню грошей та тероризму; (7) Регіональний центр ЕКОВАС з відновлення енергетики; (8) Регуляторний орган ЕКОВАС з питань електроенергії. Рішення таких комітетів мають лише рекомендаційний характер.

Варто зазначити, що сучасні митні союзи передбачають меншу кількість сфер спільного регулювання в порівнянні з сучасними зонами вільної торгівлі. До сфер, що є предметом спільного регулювання в сучасних зонах вільної торгівлі та не є такими в сучасних митних союзах, можна віднести регулювання руху капіталу, захисту споживача, зближення законодавства, громадянський захист, регулювання надання віз та притулку, ядерної безпеки, інформаційного суспільства, статистики тощо. Таке явище можна пояснити відмінністю у структурах інтеграційних об'єднань зон вільної торгівлі та митних союзів. Кількість сучасних зон вільної торгівлі набагато більша від кількості сучасних митних союзів. Це є наслідком небажання країн передавати певну частку економічного суверенітету на наднаціональний рівень. Отже, шляхом поглиблення та розширення країни-учасниці зон вільної торгівлі вирішують проблему регулювання необхідних галузей.

Висновок. При створенні сучасних митних союзів країни-учасниці зазвичай виходять за рамки лише скасування торговельних бар'єрів у торгівлі, наслідком чого є створення так званих поглиблених та розширених митних союзів. Найбільш поширеними сферами, в яких відбувається розширення сфери дії митних союзів, є енергетична сфера та сфера сільського господарства. Поглиблення сучасних митних союзів відбувається шляхом спільного регулювання інвестицій, конкуренції, соціальної та міграційної політики, захисту навколишнього середовища, зміни кліматичних умов, регулювання наркотрафіку, регулювання діяльності малого та середнього бізнесу, попередження катастроф, відмивання грошей тощо. Поглиблення сучасних митних союзів відбувається шляхом створення наднаціональних органів, до повноважень яких відносяться регулювання питань, що виходять за межі суто торговельних.

Існування сучасних поглиблених та розширених митних союзів полегшує умови товарообміну між країнами та є стимулом для посилення координації всіх аспектів діяльності країн-учасниць. Регіоналізація стандартів та уніфікація регуляторних норм призводить до збільшення обсягів торгівлі товарами, до яких відносяться такі стандарти та норми, що, в свою чергу, має наслідком ефекти створення торгівлі від укладення такого митного союзу. В той же час такі заходи мають наслідком зменшення експорту до країн з іншими стандартами та нормами, а відповідно і до ефекту відхилення торгівлі, що негативно впливатиме на добробут країн в цілому.

Література

1. Андське співтовариство // Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.comunidadandina.org/endex.htm>
2. Економічне співтовариство країн Західної Африки // Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecowas.int/>
3. Економічне співтовариство країн Східної та Південної Африки // Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.comesa.int/>
4. Економічне співтовариство країн Центральної Африки // Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eac.int/>;
5. Євразійська економічна комісія // Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tsouz.ru/Pages/Default.aspx>
6. Європейський союз /Офіційний сайт/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://europa.eu/index_en.htm/
7. Карибське співтовариство // Офіційний сайт [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.caricom.org/index.jsp>
8. Південноафриканський митний союз // Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sacu.int>
9. Рада співробітництва арабських держав Перської затоки // Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gcc-sg.org/eng/>
10. Сиденко В.Р. Влияние зон свободной торговли на благосостояние и темпы экономического роста / В. Р. Сиденко // *Участь України в зонах вільної торгівлі: стан, проблеми, перспективи: Матеріали конференції.* – 2011. – С. 9–10.
11. Спільний ринок країн Південної Америки // Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mercosur.int/>
12. Шнирков О.І. Закономірності формування зон вільної торгівлі у світовій економіці та ЄС / О. І. Шнирков // *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* – ІМВ, 2008. – С. 24–37.
13. Baier S.L. Economic determinants of free trade agreements / S.L. Baier, J.H. Bergstrand // *Journal of International Economics.* – 2004. – 64 (1). – P. 29–63.
14. Birdsall N. Deep integration and trade agreements: good for developing countries/ I. Kaul, I. Grunberg, M. Stern (eds.) // *Global Public Goods: International Cooperation in the 21st century.* – New York Oxford: Oxford University Press. – 1999. – P. 128–151.
15. World Trade Report 2011: The WTO and preferential trade agreements: From co-existence to coherence [Електронний ресурс] // World Trade Organization. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr11_e.htm

Стаття надійшла до редакції 23.10.2013 р.